

АЛЕКСАНДЪР ГОРБОВСКИ ПО СИСТЕМАТА НА СТАНИСЛАВСКИ

Превод от руски: Саша Никифорова, 1975

chitanka.info

— Добре, че дойде, гълъбче! Разположи се! А аз отдавна вече се канех да те видя. Георгий Феодорович, да си призная, ме молеше: вие, казва, моя Петър не го забравяйте! А аз не съм те забравил. Разказвай, драги, как си, какво правиш? Как е ролята?

Иполит Матвеевич с професионална грация склони посивялата си глава с всичката благосклонност, на която изобщо беше способен, докато се взираше в младия момък с каубойска риза, седнал почитателно пред него на половината седалка от стола.

— Благодаря ви, Иполит Матвеевич! — Всеки път, когато заговорваше, Петър правеше такова движение, като че ли понечва да стане. — Благодаря! Зная колко ви е скъпо времето. Но наистина имах голяма нужда да се посъветвам с вас. Ролята ми нещо не върви...

Като чу това, Иполит Матвеевич придаде на лицето си израз на съчувствие и подвижните му актьорски устни се извиха в скръбна гънка.

— Казваш, не върви ли, гълъбче? — съкрушено повтори той. — Това е лошо! Ах, колко е лошо! А иначе ролята не е малка, нали?

Точно тук беше тъжното. В мащабите на филма, който се снимаше, това не беше дори роля. По-скоро епизод. Всичко няколко фрази. Отначало: „Милост, Цезарю! Милост!“. А после, когато Белополски, който играеше Цезар, не го и поглежда и отминава величествено в носилката край него, вече твърде късно и с горест възкликва: „Аз не съм виновен! Не съм виновен!“. След което двамата статисти, изпълняващи ролята на стражи, го отвеждат нататък. И това бе всичко.

Докато Петър разправяше това, с Иполит Матвеевич ставаше някаква метаморфоза. Бавно издигащите се вежди придадоха на лицето му трагично изражение, очите му се напълниха със сълзи, а гънката на устата изразяваше обида и уязвеност.

— Гълъбче! — възкликна той огорчено в мига, когато Петър замълча. — Гълъбче! Бог да ти е на помощ! Ролята била малка! А ти знаеш ли с какво започнах аз? Ролята ми изобщо беше без думи. Въобще без нито една дума! Играех слуга. Но това трябваше да се изиграе! И то така, че да те забележат. И ме забелязаха. И досега ме помнят! Понякога дори ми се струва, че това беше най-добрата ми роля. — Иполит Матвеевич притвори клепачи, от което изведнъж доби израз, който би могъл да бъде обрисован с думите „вдъхновено

възпоминание“. — Помня Станиславски, старият Станиславски говореше понякога...

Всичко, което казваше сега, всеки свой жест, всяко движение на лицето Иполит Матвеевич знаеше наизуст. Този млад човек с каубойска риза не беше първият, дошъл при него със своята обида и скръб. Мнозина бивши негови ученици идваха тук да се оплачат от ролята, от режисьора или просто от съдбата си. Стареещият маестро също привикна към това и с времето от само себе си си изработи този монолог, който всеки път той разиграваше пред новия слушател с нов блясък. Като голям актьор той никога не се повтаряше, всеки път внасяше в играта нещо ново, което го е нямало преди.

— Няма малки роли, Петре, скъпи! Има малки актьори. — Дори тая тривиалност, изказана така, както я изказа той, прозвуча като откровение. — Ти не мисли за това, че снимат. Забрави, че съществува камерата. Забрави, че си актьор. Ти трябва да бъдеш само този, когото играеш. Какъв си там? Осъден? Престъпник? Какво си сторил, за какво те откарват?

Петър неуверено сви рамене. Това го нямаше в ролята.

— Но самият ти си длъжен да знаеш — отново се огорчи Иполит Матвеевич. — За себе си. Да речем, че си убил някого. Или си откраднал нещо. Кокошка. И ето — тебе те отвеждат. И всички те гледат. Позор! Проклетата кокошка! Защо ли извърши това? Тебе ти е страшно. Какво ще стане сега? Какво ще стане! Ти си длъжен да повярваш във всичко това, длъжен си да мислиш само за това. И изведнъж се появява Цезар. Само един негов жест е достатъчен да те освободят. Още тук, на улицата. Това е твоят шанс. Твоят единствен шанс! И ти му крещиш: „Милост! Милост!“. От това, което той ще стори в следващия миг, зависи целият ти живот. Дали ще загинеш, или не. Забрави за камерата, забрави оператора. За тебе те не съществуват. Има само стражи, Цезар и тълпа. Съществува само той свят, в който ти действуваш. Само той е реален за тебе. Художникът със своята игра сам го превръща в реалност. Ако ти съумееш да сториш това, ти ще станеш актьор...

Това вече Иполит Матвеевич го каза от себе си. В монолога го нямаше.

* * *

На другия ден снимаха.

На пустия бряг, под яркото кримско слънце, се тълпеше „народът“ — няколко десетки статисти и актьори. Стрелци, воини, легионери сновяха и бутафорно подрънкваха доспехите си. Граждани, облечени в тоги, се събличаха на групички, пушеха.

Муцунест страж в ризница от медни брънки смръщено стоеше настрани. Гадеше му се от вчера и го болеше зъб.

Актьорите стояха отделно. Те не се смесваха с тълпата. Това не беше само превъзходството, което изпълнителите получаваха в наследство заедно с патрицианския плащ на своя прототип. Това беше нещо повече. И Иполит Матвеевич, загърнат в белоснежна туника и тога, изглеждаше сякаш именно сега е придобил най-сетне своя окончателен и естествен образ, превърнал се е в този, който всъщност всякога е бил. Съответно и разговорите, които те водеха, дори и цигарите, които пушеха, бяха други, не тези на тълпата статисти.

— В Торино — някак патрициански небрежно, с известна ленност в гласа, разправяше Иполит Матвеевич, обръщайки се към Белополски, — в Торино, когато долетяхме, бог знае защо, не ни дадоха веднага автомобил. А за проклетия заваля. Тогава казах на Бондарчук: „Слушай, Сергей...“

И макар че говореха над лицата и над главите на тия, които се тълпяха наоколо, статистите не се чувствуваха изключени от разговора. Те суетливо отразяваха по лицата си всичко, за което ставаше дума. Наистина великите очевидно не забелязваха нито самите тях, нито готовността им за съучастие.

— Забавно, забавно — това го каза Белополски. Петър току-що се бе приближил към тази групичка и не бе чул за какво става дума дотогава. — Този торински епизод ми напомня един анекдот, който чух от Фелини. Един продуцент имал много красива жена. Веднъж той заминал да снима и й казал...

Сега всички пренесоха погледите си към него, извърнаха се целите по негова посока — както слънчогледите от изток към запад.

В колко къщи ще разказват после този анекдот дума по дума:

— Нали знаете Белополски! (Да, да, същият! Е, ние участвувахме заедно в един филм и изобщо добър познат ми е!) Та ето, Белополски ми разказа един любопитен анекдот. Той го чул от Фелини. Един продуцент имал много красива жена. Веднъж заминава да снима и ѝ казва...

Петър бродеше разсеяно сред актьорите, слушаше с половин ухо за какво приказват и се мъчеше да мисли за кокошката. Той почти я виждаше. Отначало смяташе, че е черна, но после се оказа пъстра. Разбира се, пъстра. Такъв шум вдигаше. Нали затова го и хванаха. Защо ли я открадна! Сега го сполетя такова нещастие, такава беда! В две различни посоки той видя двамата си стражи, които също чакаха своята минута, за да го откарат.

Как всичко би било добре, как всичко би било прекрасно, ако не беше се накуснал с тая кокошка! Само ако можеше да направи така, сякаш нищо не е било! Да си бъде всичко по старому!...

В това време статистите започнаха бавно да се движат. Помощник-режисьорите крещяха нещо в сребристите си рупори, гонейки, разполагайки и сортирайки събраните по някакъв единствено за тях понятен план.

Пристигна колата с подвижната площадка за оператора и камерата. Но Петър едва забеляза появата им. Трябваше незабавно да натика в главата си тая проклета кокошка! Тогава нищо не би забелязвал. В миг Петър се сепна изведнъж: че той не знае къде именно се случи това! Впрочем не. Знаеше. Разбира се, че на пазара. При птиците. Толкова пъти е успявал да отмъкне някоя. А и сега сигурно щеше да успее, ако на пътя му не се беше препречил тоя нубиец, когато бягаше. Сигурно робът му е подложил крак! Петър си представи как се плъсна с размах на камъните и споменът за болката в ръцете и коленете го опари.

Междувременно снимките започнаха. Воини и граждани крещяха нещо, прибягваха от едно място на друго. После се появи центурионът, направи повелителен жест и всички замряха с вдигнати за приветствие ръце.

— Стоп! — крещеше режисьорът. — Повтаряме!

Сцената бе изиграна още веднъж.

После следваха други епизоди. Петър плъзгаше разсеян поглед по всичко това, като продължаваше да си мисли своето. Той виждаше

как по склона сред огромните валуни се появиха някакви фигури — навярно курортисти или местни жители, които с любопитство следяха работата. И това празно любопитство, облеклото им и самото им присъствие — всичко беше в дисонанс със сцените, които се разиграваха тук. Те му пречеха да се съсредоточи, пречеха му да мисли и Петър се извърна тъй, че да не ги вижда. Известно време все още усещаше присъствието на зрителите, но после това престана.

Петър слезе от възвишението, на което стоеше, и се упъти към началото на пътя, към мястото, където той беше най-близо до морето. Двамата му стражи вече го очакваха. Той протегна назад ръце и те го завързаха с дебело въже.

— Да не ти е много стегнато? — запита той, дето го болеше зъб.

Петър поклати отрицателно глава.

И те тръгнаха по пътя. Отпред Петър, а двамата стражи след него, без да изпуснат от ръце въжето. Роби, воини, граждани ги настигаха или вървяха насреща им. Някои мъкнеха на гърба си товар, други бяха без багаж. Петър се мъчеше да не вдига поглед. Едва тая сутрин, днес сутринта, нима можеше да помисли дори, че денят ще завърши с такъв позор? Сам с нещастieto си, той не успяваше да разбере значението на виковете и крясъците, на шума и гласовете, които нарастваха и се приближаваха.

— Слава на Цезар!

— Слава! Слава!

— Величие и слава!

Ликторите, изпреварвайки носилката, вървяха пред нея. След тях крачеше преторианската гвардия с малинови плащове върху доспехите. Възторжената вълна на тълпите се люшкеше около носилката. Тогава, без да се замисли, без да се колебае, почти неочаквано за самия себе си, Петър се хвърли на колене.

— Милост, Цезарю! Милост!

Други гласове заглушиха гласа му. В този миг, точно в този миг, нещо трепна. Нещо трепна в самия, пронизан от слънцето въздух. Но никой, изглежда, не забеляза това. А човекът с обръснатата глава, който стремително плуваше над тълпата, не се и помръдна и не погледна към него.

— Аз не съм виновен! Не съм виновен! — Но това беше вече закъснел вик на отчаяние.

Изведнъж остра болка в хълбока едва не го повали на земята. Той не успя да разбере дори как стражът го удари още веднъж и още веднъж. Риташе го с крак и бе вложил в тия удари цялата си сила.

— Ставай, мършо!

Петър скочи в недоумение и гняв, но вторият страж така рязко дръпна въжето, че пред очите му притъмня.

— Син на блудница!

„Те са подлудели! Тия двамата наистина са подлудели!“ — Петър едва успя да помисли това, когато тълпата, която тичаше след носилката, налетя върху му. Водовъртежът от човешки тела го отхвърли най-напред встрани, после го завъртя и го понесе със себе си. Въжето отслабна, той дръпна ръце и то падна на земята.

— Цезар! Цезар! — крещяха наоколо.

Стражите не се виждаха.

— Цезарю, слава!

Каква грандиозна масовка. Все непознати лица. Отнякъде се появиха дори деца.

Въобще тая сцена вече трябваше да се прекрати. Но дявол знае защо се проточваше. Тълпата продължаваше да тича, да крещи, а носилката все така ритмично се полюшваше над нея, устремена по каменистия път към морския бряг.

Известно време Петър се движеше с останалите.

Все пак го изигра отлично: „Милост, Цезарю! Милост!“ . Той не се сдържа и се усмихна при спомена. За някакви секунди обикновеният свят наистина беше престанал да съществува за него. А бутафорният свят на снимките бе станал реален.

В тоя кратък промеждутък тълпата на безделниците-статисти се превърнала за него в тълпа от римски граждани, а актьорът, седнал в гротескната носилка — в самия Цезар. И проклетата кокошка, която бе откраднал! Тя наистина бе реална в оня кратък миг.

Но кога ще свърши тая сцена?

Петър вече се бе измъкнал от тълпата. Стоеше до канавката и гледаше след процесията, която се отдалечаваше. Другите също изоставаха по един, по двама. А той все следеше процесията и се опитваше да разбере какво всъщност не е наред. Какво не е наред? И изведнъж разбра. Нямаше я камерата. Никъде не се виждаше камера.

Той се спусна встрани — там, откъдето бе дошъл със стражите срещу Цезар. Но нито операторът, нито камерата бяха там. Изобщо нямаше никой от снимачната група. На пътя стояха само тези, които смяташе за статисти, а в далечината се носеше шумът от отдалечаващата се тълпа.

Изведнъж отново видя стражите. В този миг те също го забелязаха и като ужилени се втурнаха към него. По начина, по който бягаха, Петър внезапно проумя това, което не разбираше и което не се решаваше да повярва само преди секунда.

Това не беше филм!

Нямаше време да премисли докрай тая мисъл и вече бягаше. Бягаше, колкото му крака държат, от тия двамата, които тичаха след него. Бягаше така, сякаш ставаше въпрос за живота му. А възможно е и така да беше. Така и беше!

Любопитните, злоради и хищни лица на минувачите се мяркаха и отминаваха край него. Някой хвърли върху му тояга. Друг му подложи крак. Един войник насреща му извади къс меч, размаха го и се опита да му пресече пътя. Петър се метна встрани и избяга от пътя. Сега тичаше по пясъка, далеч от пътя, нагоре по каменистия склон. Ситният чакъл се пръскаше под краката му, влизаше в сандалите му и му пречеше да бяга. Един-два пъти се огледа. След него тичаха само стражите. Тия, които стояха по пътя, бяха спрели и гледаха как ще свърши всичко. Над мястото, до което се бе добрал, лежаха огромни валуни. Ето тук, на тия камънаци, стърчаха любопитните, които така му пречеха. А сега нямаше никой. Ако само успее да се изкатери до скалите, няма да успеят да го настигнат. Преследвачите очевидно разбраха, че усилията им са безплодни, и все повече изоставаха. А може би просто тежките доспехи им пречеха.

Но Петър не можеше да си позволи да забави темпото или да спре. Дори когато се озова сред канарите, скрит от високите им нарязани зъбери, задъхан, той дълго продължи да се катери нагоре. Пред очите му се мяркаше още лицето на войника, който с размахан бляскав меч се бе втурнал да му пресече пътя. Петър почти физически почувствува неговото алчно, престъпно желание да забие в него, в бягачия, късото, наточено като бръснач острие.

Петър се промъкваше нагоре, без да излиза на открито, като се стараеше да остане невидим за тия, които останаха долу. Когато,

обезсилен, се отпусна най-сетне на неравните камъни и си позволи да откъдне, до края на изкачването оставаха само няколко метра. Като внимателно се прокрадваше, той надникна иззад зъберите. Пътят долу се виеше като тънка лента. Мънички човешки фигурки пъплеха по него. Но кои от тях бяха стражите, къде бяха — от високото не можеше да различи.

Там, където свършваше склонът, започваха трънаци и Петър дълго се провървя, издран, през тях. „Нищо не се е случило — мислеше си той, — нищо не се е случило. Само така ми се е сторило. Статистите са се напили. Хулигани! Ще се оплача на режисьора. Сега ще изляза на открито и ще видя шосето, камионите, почивната станция.“

Действително храсталаците скоро свършиха. Пред него се показва равно, отвсякъде открито плато. Той излезе неочаквано на него и също тъй неочаквано пред Петър изникна висок, забит в земята стълб. Горещ на стълба имаше греда. На нея бе разпънат човек. Някакви птички, прилични на врабци, цвърчаха пронизително и кръжаха над главата му.

Долу се разстиляше голям, непознат град. Петър вече не се удивляваше на нищо. Започна да се спуска по склона. Мислеше си как ще живее сега в света, който бе породил самият той...

* * *

— Внимание! — обяви режисьорът. — Внимание! Сега ще повторим сцената. Всички да се приготвят.

Настъпи объркване. Никъде не можеха да открият актьора, който така сполучливо бе изиграл ролята на престъпника.

Режисьорът се дереше и се мятеше.

Публикувано във вестник „Орбита“, броеве 19, 20/1975 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.